

УДК 368:339.13(477)

В. П. Ільчук, доктор економічних наук

В. В. Ануля, магістр

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

В.П. Ильчук, доктор экономических наук

В.В. Ануля, магистр

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ СТРАХОВОГО РЫНКА В УКРАИНЕ

Valerii Pchuk, Doctor of Economics

Viktoriia Anulia, master

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE INSURANCE MARKET IN UKRAINE

Розглянуто кількість страхових компаній, результати діяльності страхового ринку України в докризовий, кризовий і посткризовий періоди. Проаналізовано основні показники діяльності страхових компаній, виявлено проблеми розвитку страхового ринку України. Визначено перспективи розвитку страхового ринку України.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, страхові компанії, страхові премії, страхові виплати, страхові резерви.

Рассмотрены количество страховых компаний, результаты деятельности страхового рынка Украины в докризисный, кризисный и посткризисный периоды. Проанализированы основные показатели деятельности страховых компаний, обнаружены проблемы развития страхового рынка Украины. Определены перспективы развития страхового рынка Украины.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, страховые компании, страховые премии, страховые выплаты, страховые резервы.

In the article is considered the number of insurance companies, the results of the insurance market of Ukraine in the pre-crisis, crisis and post-crisis periods. Basic performance of insurance companies indicators are analyzed, the problems of insurance market of Ukraine development are found. Perspectives of the insurance market of Ukraine are certain.

Key words: insurance, insurance market, insurance companies, insurance bonuses, insurance payments, insurance backlogs.

Постановка проблеми. Страхування є основою суспільного розвитку, його збалансованості та стабільності. Страховий ринок є стратегічно важливим та перспективним сегментом економіки, що дає змогу забезпечити соціально-економічну стабільність у суспільстві, забезпечує компенсацію збитків у результаті настання несприятливих подій, знижує витратну частину бюджетів різних рівнів та є джерелом внутрішніх довгострокових інвестицій в економіку країни. На сьогодні страховий ринок в Україні лише частково виконує свої соціально-економічні функції в державі. Незважаючи на процеси лібералізації торгівлі страховими послугами, поглинання і капіталізацію страхових компаній, підвищення темпів зростання та якості надання окремих видів страхування, впровадження нових страхових продуктів, досі залишається дуже низькою довіра населення до діяльності страхових компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням окремих теоретичних та практичних особливостей функціонування та розвитку страхового ринку займалися такі українські вчені, як В. Д. Базилевич, О. І. Барановський, С. С. Осадець, Р. В. Пікус, О. О. Гаманкова, Н. М. Внукова, Н. В.Ткаченко, Ф. М. Фурман, О. М. Залетов, Р. В. Пікус, Г. Ю. Тлуста, Н. В. Приказюк та інші.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження сучасних тенденцій функціонування страхового ринку в Україні, виявлення та аналіз проблемних питань, які гальмують розвиток вітчизняного страхового ринку, та обґрунтування напрямів удосконалення і перспектив розвитку страхового ринку.

Виклад основного матеріалу. Страховий ринок є однією з найважливіших складових фінансового сектору економіки. Страховий ринок – це частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формуються попит і пропози-

ція на нього. Головною функцією страхового ринку є акумуляція та розподіл страхового фонду з метою страхового захисту суспільства [4].

Основні показники діяльності страхового ринку протягом 2010–2015 рр. наведено у таблиці.

Ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Він має два типи страхування – компанії типу «life» – страхові компанії, що здійснюють страхування життя, та «non-life» – страхові компанії, що здійснюють страхування видів, інших, ніж страхування життя.

Таблиця

Динаміка основних показників розвитку страхового ринку за період 2010–2015 рр.

Стаття	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Загальна кількість СК	456	442	414	407	382	361
у т. ч. СК “non-life”	389	378	352	345	325	312
у т. ч. СК “life”	67	64	62	62	57	49
Валові страхові премії	23 081,7	22 693,5	21 508,2	28 661,9	26 767,3	29 736,0
Валові страхові виплати	6 104,6	4 864,0	5 151,0	4 651,8	5 065,4	8 100,5
Рівень валових виплат, %	26,4	21,4	23,9	16,2	18,9	27,2
Чисті страхові премії	13 327,7	17 970,0	20 277,5	21 551,4	18 592,8	22 354,9
Чисті страхові виплати	5 885,7	4 699,2	4 970,0	4 566,6	4 893,0	7 602,8
Рівень чистих виплат, %	44,2	26,2	24,5	21,2	26,3	34,0
Обсяг сформованих страхових резервів	11 371,8	11 179,3	12 577,6	14 435,7	15 828,0	18 376,3
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2))	45 234,6	48 122,7	56 224,7	66 387,5	70 261,2	60 729,1
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів	27 695,0	28 642,4	48 831,5	37 914,0	40 530,1	36 418,8
Обсяг сплачених статутних капіталів	14 429,2	14 091,8	14 579,0	15 232,5	15 120,9	14 474,8

Джерело: складено на основі [5].

Починаючи з 2010 року спостерігається тенденція до скорочення страхового ринку України у контексті зменшення кількості страхових компаній. Так, загальна кількість страхових компаній станом на кінець 2015 року становила 361, у тому числі СК “life” – 49 компаній, СК “non-life” – 312 компаній, тобто порівняно з попереднім роком кількість компаній зменшилася на 21 од., порівняно з 2013 роком – на 46 компаній. Отже, в 2015 році кількість страхових компаній зменшилася на 95 одиниць, або на 26,3 % у порівнянні з 2010 роком.

Однак доречно зазначити, що попри значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 99,9 % – акумулюють 200 СК “non-life” (64,1 % всіх СК “non-life”) та 99,0 % – 20 СК “life” (40,8 % всіх СК “life”) [5].

Перш за все зменшення кількості страхових компаній можна пояснити застосуванням заходів Національного комітету фінансових послуг до страховиків за порушення вимог діяльності у сфері фінансових послуг. Посилення конкуренції та висока концентрація на ринку фінансових послуг стали основними причинами згортання бізнесу багатьох страхових компаній. Унаслідок підвищення вимог до діяльності страховиків, обмеженості платоспроможного попиту клієнтів на послуги страхування, можливий подальший вихід із ринку операторів страхових послуг [1].

Валові страхові премії з 2010 до 2012 року зменшились на 1 573,5 млн грн, або на 7,3 %. Таке падіння супроводжувалося як зовнішніми чинниками впливу: зменшенням доходів населення, зростанням безробіття, збільшенням кількості збиткових підприємств тощо, так і внутрішніми – констатацією неефективності регулювання та нагляду за страховим ринком, відсутність відповідальності страховиків за відмову або затягування страхових виплат, зростанням вартості страхових полісів на фоні зменшення якості страхових послуг тощо [2]. За результатами 2013 року обсяг надходжень валових страхових премій порівняно з 2012 роком збільшився на 7 153,7 млн грн (або на 33,3 %)

та становив 28 661,9 млн грн. Серйозне падіння обсягів страхових премій за наслідками 2014 року зумовлене загальним анексією АР Крим, бойовими діями на Сході України, падінням економіки, зниженням ділової активності контрагентів, активних девальваційних процесів, низьким рівнем довіри страхувальників до стану фінансової стійкості українських страховиків, зубожінням як населення, так і економіки загалом [2]. На кінець 2015 року валові страхові премії зросли на 2 968,7 млн грн (11,1 %) у порівнянні з попереднім роком, і на 6 654,3 млн грн, або на 28,8 % у порівнянні з 2010 роком.

Обсяг валових страхових виплат/відшкодувань в 2015 році у порівнянні з 2014 роком збільшився на 3 035,1 млн грн (59,9 %).

Аналізуючи надходження чистих страхових премій протягом 2010–2013 років, можна відзначити стійку тенденцію зростання їх обсягів. Але за наслідками 2014 року слід констатувати зменшення аналізованого показника порівняно із 2013 роком до 18 592,8 млн грн, тобто на 13,7 %. Таку тенденцію не можна позитивно оцінити, зокрема, зважаючи на те, що рівень чистих виплат збільшився на 5,1 в. п. до 26,3 % і це, відповідно, негативно впливає на ефективність діяльності страхових компаній. На кінець 2015 року обсяг чистих страхових премій збільшився на 3 762,1 млн грн (20,2 %) порівняно з попереднім роком, і на 9 027,2 млн грн, або на 67,7 % у порівнянні з 2010 роком.

Обсяг чистих страхових виплат у 2015 році збільшився на 2 709,8 млн грн (55,4 %) у порівнянні з попереднім роком. Тобто темпи зростання страхових виплат значно перевищують темпи зростання страхових платежів, що є негативним фактором.

З 2010 по 2013 рік рівень чистих виплат зменшився на 28,8 %, а починаючи з кінця 2013 мав тенденцію до зростання на 12,8 %, і в 2015 році становив 34,0 %. З 2010 по 2011 рік рівень валових виплат зменшився на 11,6 %, у 2012 році спостерігається поживлення на 2,5%, у 2013 році маємо спад на 7,7 % і з кінця 2013 року відбувається зростання рівня валових виплат на 11,0 % – у 2015 році він становив 27,2 %.

Протягом останніх років спостерігається тенденція до зростання страхових резервів. Таке зростання в 2015 році становило 7 004,5 млн грн, або 61,6 % у порівнянні з 2010 роком.

Страхові резерви в 2015 році зросли на 16,1 % у порівнянні з 2014 роком, при цьому технічні резерви – на 9,2 %, а резерви зі страхування життя – на 29,8 %. До такого росту страхових резервів призвело проведення переоцінки активів за справедливою вартістю [3].

Загальні активи страховиків до 2014 року мали стійку тенденцію до зростання. Таке зростання в 2014 році становило 25 026,6 млн грн (або 55,3 %) у порівнянні з 2010 роком.

На кінець 2015 року в порівнянні з попереднім роком мали тенденцію до скорочення:

– загальні активи страховиків – на 9 532,1 млн грн, або на 13,6 %;

– активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів, – на 4 111,3 млн грн, або на 10,1 %;

– обсяг сплачених статутних капіталів – на 646,1 млн грн, або на 4,3 %.

На зменшення загальних активів страховиків та активів, визначених законодавством для представлення коштів страхових резервів, вплинули такі чинники:

– втрата активів пов'язана з анексією Автономної Республіки Крим та веденням бойових дій на сході України;

– зменшення кількості страхових компаній;

– списання неліквідних активів з балансів страховиків [5].

Основним макроекономічним індикатором розвитку страхового ринку є співвідношення сукупної страхової премії до ВВП (показник глибини ринку). Як і раніше, цей показник залишається дуже низьким, і далі продовжує знижуватися (рис.). Так, при загальній тенденції зростання ВВП України протягом всього періоду за 2015 рік частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 1,5 %, що на 0,2 % менше в порівнянні з 2014 роком та на 0,5 % менше порівняно з показником 2013 року; частка

чистих страхових премій у відношенні до ВВП за 2015 рік становила 1,1 %, що на 0,1 % менше в порівнянні з відповідним показником 2014 року та на 0,4 % менше в порівнянні з 2013 роком.

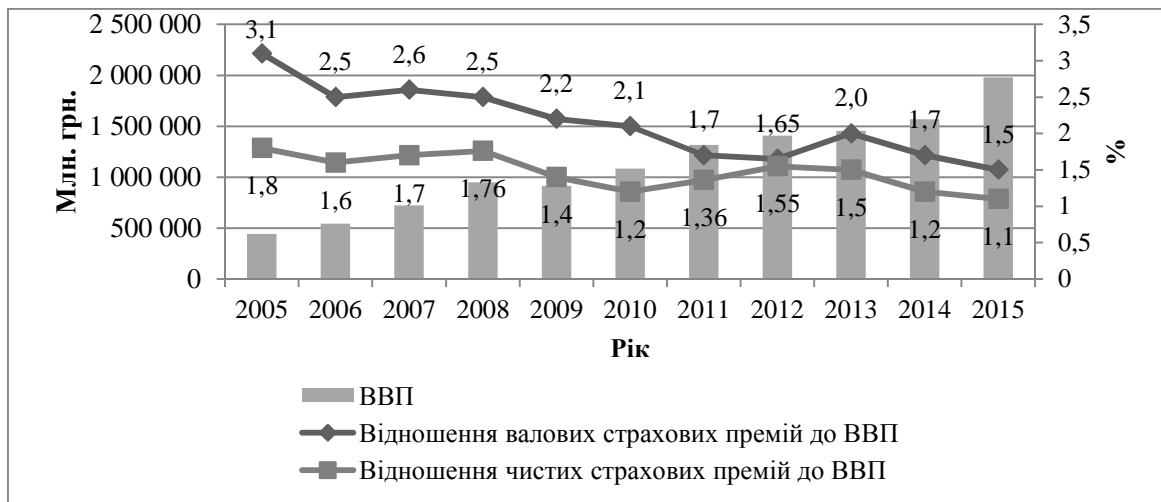

Рис. Співвідношення страхових премій до ВВП України у 2005–2015 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [5; 6].

Таким чином, вітчизняний страховий ринок ще не акумулює значні інвестиційні ресурси і не справляє значний вплив на процеси перерозподілу ВВП у країні.

Отже, оскільки рівень перерозподілу ВВП через страхові операції не досягає 3 %, то це означає, що на страховому ринку України існують серйозні проблеми, оскільки в розвинених країнах даний показник становить 8–12 %.

За такої ситуації страхування не має змоги впливати на розвиток економіки і не відіграє суттєвої ролі в соціально-економічних відносинах держави. Фінансово-економічна криза 2008–2009 років суттєво вплинула на стан вітчизняної економіки, і держава поки що не має змоги вийти на докризовий рівень розвитку. А значить, зберігається низька купівельна спроможність потенційних страхувальників та відсутній платоспроможний попит на страхові послуги.

Таким чином, сучасний страховий ринок України у своєму розвитку має певні здобутки та численні недоліки, притаманні функціонуванню як окремих страхових компаній, так і системи страхування в цілому.

Основними проблемами розвитку українського страхового ринку є:

1. Недосконала система правового забезпечення та державного регулювання страхової діяльності.
2. Немає чіткого бачення стратегічного розвитку вітчизняного ринку страхових послуг та його окремих складових.
3. На ринку страхових послуг помітно відчувається недостатність кваліфікованих фахівців страхової справи.
4. У зв'язку з погіршенням фінансового стану населення падає попит на послуги страхових компаній.
5. Відсутність надійних довгострокових інструментів, а також гарантій збереження та повернення вкладених коштів.
6. Відсутність довіри населення та суб'єктів господарювання до страхових компаній.
7. Відсутність якісної статистичної інформації і недостатність інформаційно-аналітичних матеріалів про стан і проблеми формування страхового ринку [3].

Для вирішення вказаних проблем необхідно:

– прискорити розроблення та прийняття нового Цивільного кодексу України, в якому необхідно передбачити правові основи регулювання страхової діяльності в Україні;

- удосконалити систему правового забезпечення через прийняття нової редакції Закону України «Про страхування» (удосконалити законодавчу та нормативну базу, прийняти відповідні закони та нормативно-правові акти, що регламентують права та обов'язки ринкових суб'єктів та врегулювати механізми здійснення страхування);
- удосконалити систему державного регулювання страхової діяльності (удосконалення порядку оподаткування страхової діяльності, впорядкування сукупності видів страхування та вирішення інших завдань);
- залучити довгострокові надійні інвестиційні інструменти, а також збільшити гарантії збереження та повернення вкладених коштів страховими компаніями;
- встановити вимоги до платоспроможності страховиків на основі оцінки ризиків і якості їх активів;
- впровадити європейські стандарти класифікації ризиків у страхуванні, скоротити кількість неефективних видів обов'язкового страхування;
- здійснити перехід страховиків на міжнародні стандарти фінансової звітності і забезпечити розкриття інформації у фінансовій звітності страховиків відповідно до цих стандартів;
- забезпечити створення незалежного інституту експертизи договорів і страхових випадків, а також діючої системи контролю над фінансовим станом страхових компаній;
- забезпечити заходи щодо формування страхової культури громадян та підвищення фінансової грамотності учасників страхового ринку;
- забезпечити розроблення та впровадження додаткових актів законодавства, що сприятимуть запобіганню використанню страхового ринку для проведення протиправних і сумнівних операцій та шахрайства, включаючи відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом [3].

Найближчим часом ситуація на страховому ринку України не покращиться. Без стабілізації всієї економічної системи страхові компанії все таки будуть знаходитись у тяжкому економічному становищі.

Висновки і пропозиції. Отже, на сьогодні страховий ринок України знаходиться на етапі розвитку і має певні переваги та значну кількість недоліків: темпи росту страхового ринку відстають від темпів росту економіки, а його частка у ВВП країни незначна. Але український страховий ринок має великий потенціал для розвитку. На нашу думку, реалізація запропонованих рекомендацій щодо вирішення проблем розвитку страхового ринку України має суттєво зміцнити його фінансовий потенціал. Формування розвинутого ринку страхових послуг в Україні забезпечить сприятливі умови для ринкової трансформації та стабільний розвиток національної економіки.

Список використаних джерел

1. Аналітичний огляд ринку небанківських фінансових послуг України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rurik.com.ua/>.
2. Водозазська О. А. Розвиток страхового ринку у контексті ефективності процесу андеррайтингу / О. А. Водозазська // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – 2015. – Том 22, № 1. – С. 90–96.
3. Лук'яненко І. Г. Сучасні тенденції функціонування та напрями реформування страхового ринку України / І. Г. Лук'яненко, В. В. Сінельнік // Економічний вісник університету. – 2015. – № 27/1: Економічні науки. – С. 221–227.
4. Осадець С. Напрямки модернізації страхової справи / С. Осадець // Страхова справа. – 2012 – № 2 (46). – С. 13–17.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/>.